

1. Ilmoitetaanko enemmän fyysistä vai henkistä väkivaltaa?

Fyysisestä väkivallasta tehdään poliisille enemmän ilmoituksia. Henkinen väkivalta on vaikeammin tunnistettavissa, ja siitä on vaikea saada sellaista näyttöä, joka riittäisi tuomioon. Usein ne esiintyvät yhdessä. Jos perheessä on pidempään jatkunutta lapsen kohdistunutta väkivaltaa, niin siinä on hyvin usein myös henkistä väkivaltaa. Kokonaistilanteessa fyysinen väkivalta saattaa kattaa vain pienen osan, ja henkinen väkivalta tai pahoinpitely voi olla vakavuudeltaan vielä merkittävämpää.

2. Viimepäivinä on uutisoitu vakavista lapsen henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista. Onko lehdistö tarttunut aiheisiin hanakammin, vai onko tilanteen kärjistyminen todellista?

Korona-eristyksen vaikutuksia lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan ei voida arvioida ilman lisätietoa. Huolta on siitä, että tapaukset, jotka normaalitilanteissa tulisivat esille esimerkiksi koulussa, ovat nyt saattaneet jäädä huomaamatta. Vakavia lapsiin kohdistuvia rikoksia kuten henkirikoksia on tilastojen valossa viime vuosina ollut vuosittain keskimäärin muutama. Vielä on ennenaikaista tehdä johtopäätöksiä siitä, onko tämä jakso poikkeuksellisen synkkä.

3. Miten ne alaikäiset, jotka puhuvat useampia vuosia sitten tapahtuneista tilanteista? Esimerkiksi 15-vuotias puhuu kahdeksan vuotta sitten tapahtuneesta tilanteesta?

Vanhenemisajat ovat poliisiin sekä syyttäjä- ja tuomiolaitoksen murhe. Ilmoittajan ei tarvitse sitä pohtia. Ilmoitusvelvollisuuspykälä ei rajaa ilmoitusvelvollisuutta sen mukaan, onko rikos vanhentunut. Jos teko on kohdistunut lapseen, joka on edelleen alle 18-vuotias, niin sitten ilmoittamaan.

4. Miten toimitaan, jos aikuinen kertoo lapsena tapahtuneesta pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

18 vuotta täyttäneeseen ei sovelleta lastensuojelulakia. Jos rikoksen kohteeksi joutunut henkilö antaa luvan, voi asiasta tehdä ilmoituksen. Hänellä on asiassa harkintavalta, eli oikeus päättää ilmoituksen tekemisestä. Jos hän ei halua ilmoittaa, asia on salassapitovelvollisuuden piirissä.

5. Voiko pahoinpitely olla lievä, jos se tapahtuu huoltajan toimesta, kun lapsi on jo lähtökohtaisesti alisteisessa asemassa vanhempansa/huoltajaansa nähden?

Rikoslaki ei huomioi tätä valtasuhdetta tunnusmerkistössä eli teko tulee arvioitavaksi lievän tai perusmuotoisen pahoinpitelyn kriteerien pohjalta. Lainsäätäjällä on tarkoittanut ilmoitusvelvollisuutta rajatessaan, että lievistä lapsiin kohdistuneista rikoksista ilmoitusvelvollisuutta ei olisi. Esimerkiksi käytetyn väkivallan vähäisyys ja teon olosuhteet huomioiden väkivallanteko voidaan rikosoikeudellisesti arvioida lieväksi pahoinpitelyksi, vaikka

sen kohteena olisi lapsi. Sen sijaan lastensuojeluilmoituksen tekovelvollisuutta ei poista se, vaikka poliisi linjaisi asia niin, ettei rikostutkinta esimerkiksi käynnisty.

6. Jos ilmoitusvelvollinen päättää tehdä ilmoituksen, tarkoittaako se, että poliisin täytyy tutkia? Vai onko mahdollisuutta siirtää tutkinta muualle tai tehdä jotain muuta asialle?

Asiaa ei voi täysin sivuuttaa, vaan se aiheuttaa aina jotakin toimenpiteitä poliisissa. Poliisin on kirjattava tietoonsa tulleesta rikoksesta ilmoitus, vaikka se ei olisikaan lastensuojelulain mukaisen ilmoitusvelvollisuuden mukaisesti tehty. Esimerkiksi ilmoitus tehtäisiin lievistä pahoinpitelystä. Ottamalla yhteyttä lastensuojeluun selvitetään, onko perheen lapsilla lastensuojeluasiakkuutta, onko jotain toimia tehty, onko lastensuojelussa herännyt huolta lapsen tilanteesta ja yhteydenotot huoltajiin. Lisäksi selvitetään perheen taustoja, esimerkiksi onko perheestä aiemmin tehty rikosilmoituksia tai onko perheen kotiin tulleet kotihälytyksiä. Lasta kuullaan lähtökohtaisesti aika matalalla kynnyksellä, huomioiden lapsen ikä ja epäilty rikos.

7. Miten lapsen tekemä tai suunnittelema vakava väkivalta, joka kohdistuu toiseen lapseen tai aikuiseen? Miten herkästi pitäisi ilmoittaa poliisille lasten keskinäisistä kiusaamis-/väkivaltatilanteista?

Vain se ratkaisee, onko rikos kohdistunut lapseen. Tekijä voi olla aikuinen tai lapsi. Ilmoitusvelvollisuus ei poistu, jos tunnusmerkistön täyttävä teko, esimerkiksi pahoinpitely, on kohdistunut lapseen, vaikka tekijä olisi 13- tai 8-vuotias.

8. Mitä poliisin kanssa tapahtuu, jos tekijä on alle 15-vuotias?

Mitään rikosoikeudellista seuraamusta hänelle ei siitä voi tulla, mutta vahingonkorvausvelvollisuus voi. Jos on esimerkiksi pahoinpitelyllä aiheuttanut vammoja tai rikkonut tavaroita, voidaan esitutkintaa tehdä vahingonkorvausvaateiden selvittämiseksi. Esitutkinnassa selvitetään myös tapahtunutta osallisuuksien ja lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen kartoittamiseksi. Se ei kuitenkaan johda syyteharkintaan tai oikeudenkäyntiin, kun henkilö ei ole rikosoikeudellisesti vastuussa.

9. Miten ilmoitan vanhemmalle jos epäilen, että vanhempi on kohdistanut lapseen väkivaltaa? Miten tilanteessa pitäisi toimia?

Jos tiedät, että asiaa on jo käsitelty perheen kanssa esimerkiksi lastensuojelussa, niin voit avoimesti keskustella vanhempien kanssa. Toivottavaa on, että ensimmäiseksi ei puhuta suoraan vanhemmille. Harmittavan usein poliisille on tehty ilmoitus tilanteesta, jossa epäillään rikosta, mutta asiasta on ensin ilmoitettu vanhemmille esimerkiksi koulusta. Usein jopa epäillylle itselleen. Kun kyse on perheen sisäisestä epäilystä, on aina vähintään teoreettinen mahdollisuus, että lapseen vaikutetaan jollain tavalla: hänen halukkuuteensa kertoa asiasta tai siihen, mitä hän siitä kertoo. Joissain tapauksissa vaikuttaminen voi olla tahallista, mutta myös ihan tahatonta.

Mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä herkemmin tulee soittaa konsultaationumeroon ja kysyä miten toimia **ennen** kuin asiaa käsitellään vanhempien kanssa.

10. Onko hoitoon viemättä jättämisessä (esim. sairauden takia tai terapian tarpeen takia) ilmoitusvelvollisuus? Onko tämä pahoinpitelyn muoto tai heitteillejätto? Ja miten toimin, jos opettaja tarttuu vihaisena oppilaaseen kiinni ja oppilasta sattuu?

Lapsiin voi kohdistua hyvin monen tasoista ja monenlaista väkivaltaa eri toimintaympäristöissä. Yleisohjeena tähän voidaan vastata, että kaikissa sellaisissa tilanteissa, joissa ylipäänsä miettii, onko kyse väkivallasta, kannattaa matalalla kynnyksellä konsultoida poliisia tai lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköitä. Monesti epäilyissä pahoinpitelytapauksissa on kyse tilanteista, joissa voi olla vaikea arvioida, onko vahingoittaminen ollut tahallista vai vahinko. Osapuolten näkemykset saattavat erota, ja on mahdollista, että osapuolten omat näkemykset muuttuvat tilanteen rauhoituttua. Epäilyistä hoidon laiminlyönnistä tai psyykkisestä pahoinpitelystä tulisi myös konsultoida hyvin matalalla kynnyksellä. Vaikka tilanne ei johtaisi rikosprosessiin, voi ennalta ehkäisyn kannalta olla tärkeää, että tähän reagoidaan. Tässä moniammatillinen yhteistyö voi olla suuresti avuksi. Tämänkaltaisten pahoinpitelymuotojen tunnistaminen on vaikeaa, minkä takia konsultointi on tärkeää.

11. Miten kuljettaminen oikeuspsykalle tapahtuu? Poliisi usein velvoittaa sosiaalitoimea tähän ja joskus niin, etteivät vanhemmat ole asiasta tietoisia.

Kuljetusasiaan ei ole olemassa yhdenmukaista ohjeistusta tai sääntöä. Kysymys on ratkaistava viranomaisien kesken jokaisessa tilanteessa tilanteen edellyttämällä tavalla ja lapsen edun mukaisesti. Lapsen näkökulmasta parasta on se, että hän saa aseurakseen tuntemansa, asian suhteen neutraalin aikuisen, kun hänet kuljetetaan esimerkiksi oikeuspsykan yksikköön. Asia liittyy tiiviisti myös edunvalvontakäytäntöön. Näitä asioita työstetään ja kehitetään jatkossa myös Barnahus-hankkeessa, jotta tilanteisiin saadaan valtakunnallista yhdenmukaisuutta ja ohjenuoraa.

12. Saako nuori tietää oman asiansa tutkinnasta? Kyseessä on seksuaalirikos, jonka käsittely psyykkeen kannalta on hieman pysähtynyt, kun ei ole tietoa prosessin etenemisessä.

Rikoksen uhrilla on oikeus saada tietoa oman asiansa etenemisestä. Valitettavaa on, että varsinkin prosessien venyessä asianosaisia ei välttämättä tänä päivänä automaattisesti tiedoteta prosessin eri vaiheista. Tietojen saanti vaatii siis usein oma-aloitteisuutta. Tässä nuoren hoitokontakti voi myös tukea nuorta pyytämään tietoa siitä, missä prosessin suhteen mennään. Tiedonsaantia pyritään Barnahus-hankkeen aikana kehittämään, siten ettei nuori itse joutuisi etsimään tietoa oma-aloitteisesti.

13. Jos perhe tulee turvakotiin, voiko siellä kysyä lapselta, että onko joku satuttanut sinua?

Suoraan kysymistä ei suositella. Asiaa tulisi kysyä muulla tavoin. Ongelma tämänkaltaisten suorien ”kyllä/ei”-kysymysten kanssa on, että niin lapset ja jopa aikuiset saattavat tulkita

kokemuksiaan sen pohjalta mitä heiltä kysytään. Erityisesti lapset ovat johdateltavissa ja saattavat vastata suoriin kysymyksiin myönteisesti silloinkin, kun he eivät edes ymmärrä mitä kysytään. Tämä puolestaan saattaa johtaa vääristyneeseen käsitykseen lapsen tilanteesta.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö lapsen kokemuksista voisi kysyä. Voi esimerkiksi kysyä lapsen voinnista tai asioista, jotka huolestuttavat häntä. Usein niiden perheiden kohdalla, joissa on epämääräisiä huolia, kysytään esimerkiksi, että jos teet jotain luvaton kotona tai äiti vihastuu, niin miten hän silloin toimii. Tässä tulee herkästi ilmi, jos perheessä on käytetty kuritusväkivaltaa. Jos joku (muu kuin tilanteen osapuolet esimerkiksi eroriidassa olevat vanhemmat) on nähnyt lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, tai lapsi on asiasta kirjoittanut tekstiviestejä tai vastaava, voi viitata siihen seikkaan.

Jos on selvää, että asiasta seuraa rikosilmoitus, ei tule oma-aloitteisesti selvittää asiaa konsultoimatta poliisia tai oikeuspsykiatrista yksikköä. Jos tarkoituksena on selvittää, tuleeko tehdä ilmoitus, voi olla hyvä järjestää lapsen kanssa rauhallista kahdenkeskeistä aikaa. Tällöin voi jutella perheen tilanteesta: millaista kotona on, onko asioita jotka pelottavat, mitkä asiat kotona toimivat hyvin ja mitkä vähemmän hyvin yms.

Kuunnella ja keskustella saa aina, mutta suoria (kyllä/ei-tyylisiä kysymyksiä) tulee välttää. Yleisesti ottaen ei pidä aloittaa keskustelua lapsen kanssa sanalla ”Onks”, jos haluaa kysyä häneltä mahdollisimman avoimesti. Tämä lienee kuitenkin tavallisimpia tapoja esittää kysymyksiä erityisesti pienille lapsille. Asia vaatii tarkkuutta.

14. Miten toimin, jos lapsen käytöksessä on pieniä huolestuttavia piirteitä (esim. on säikyn oloinen ja säikähtää/väistää nopeita käden liikkeitä), mutta mitään suurempia todisteita väkivallan uhasta ei ole?

Sellaisen lapsen kanssa olisi hyvä olla mahdollisimman paljon kuulolla, kysyä mitä kuuluu ja millaista on. Lapset voivat olla säikkyjä, vaikka mitään ei olisi tapahtunut. Esimerkiksi jos kotona vanhemmat ovat hyvin rauhallisia ja päiväkodissa on enemmän melua, lapsi voi reagoida siihen melko vahvasti. Lapsen huolta herättävä käyttäytyminen voi johtua monesta asiasta. Jos kuitenkin esimerkiksi päiväkodissa muodostuu pitkään jatkunut huoli siitä, että lapsi pelkää muita, kannattaa konsultoida ja ilmoittaa lastensuojelulle ja keskustella heidän kanssaan tilanteesta. Tilannetta kannattaa lähteä selvittämään matalalla kynnyksellä. Vaikka perheessä ei olisikaan huolen aiheita, voi olla lapsen edun mukaista, että yhdessä mietitään keinoja lapsen sosiaalisen kehityksen ja turvallisuuden tunteen tukemiseen. Toisaalta huolta herättävän käytöksen takana saattaa joskus olla pahoinpitelyä tai muuta suurempaa huolta kotona. Jälleen kerran, anonyymien konsultoinnin voi tehdä matalalla kynnyksellä!

15. Saako nuoren toivetta kunnioittaa, jos nuori päättää olla kertomatta (kun tietää salassapitosäädösten rajat)? Siis jos nuori kertoo ensin jotain ja tarkemmalla selvittelyllä ei täydennä/kerro enempää.

Jos on kyseessä pahoinpitely, niin valitettavasti ei voi kunnioittaa. Jos kyse on alle 18-vuotiaasta, eikä mistään lievästä asiasta. Tällaisessa tilanteessa voi konsultoida. On hyvä rehellisesti sanoa kyseiselle nuorelle, että nyt on sellainen tilanne, että minun on pakko tehdä tästä ilmoitus. Ilmoituksella ei ehkä ole palava kiire, jos nuori pystyy siitä kertomaan. Asiaa voi yrittää työstää nuoren kanssa ja ehdottaa, että ilmoitus tehtäisiin yhdessä. Tämä voi olla parempi vaihtoehto kuin ilmoituksen tekeminen yksin. Ja vaikka ilmoitus on ilmoitusvelvollisen tehtävä, nuorella pysyy silti oikeus päättää, haluaako hän selvittää asiaa poliisin kanssa.

Jos kyse on seksuaalisesta kanssakäymisestä, voi joskus olla tilanne, jossa nuorten välillä on muutaman vuoden ikäero, mutta suhde on molemmin puolin suostumuksellista ja nuoret ovat suurin piirtein samassa kehitysvaiheessa. Tällöin voi olla hyvä rauhassa selvittää nuoren omaa näkemystä asiasta ja konsultoida anonyymisti matalalla kynnyksellä. Poliisi saattaa toivoa, että esim. lapsen kanssa työskentelevä psykologi selvittää, miten nuori itse kokee tilanteen ja onko tilanteessa jotain huolestuttavaa psykologin näkökulmasta. Nuorten keskinäisissä suhteissa rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta tärkeää on sekin, ettei nuorempi osapuoli ollut päihtyneenä, painostettuna tai taivuteltuna seksuaalisen toiminnan aikana. Konsultointi on tässäkin asiassa tärkeää.

Luonnollisesti, jos on kyse nuoremmasta lapsesta tai muutamaa vuotta suuremmasta ikäerosta, on ehdoton ilmoitusvelvollisuus poliisille. Jos olet epävarma, konsultoi siis anonyymisti!

16. Missä määrin lapsen kanssa voi käsitellä näitä asioita (esim. väkivallan kohteeksi joutuminen), jos asiasta on mahdollisesti tulossa rikostutkinta?

Riippuu siitä, minkä ikäinen lapsi on kyseessä. Jos tiedetään, että lapsi on menossa poliisin kuultavaksi tai oikeuspsykologian/-psykiatrian yksikköön haastateltavaksi, on hyvä, ettei itse esitä hirveästi kysymyksiä. Lasta voi kuunnella ja sanoa, että olet menossa tällaiseen paikkaan puhumaan ja on hyvä, että kerrot siellä mitä sinulle on tapahtunut. Rikosprosessi on tietyllä tapaa lapsen osalta ohi, kun häntä on kuultu, vaikka oikeudenkäynti tulee vasta myöhemmin. Jos lapsi haastattelunsa jälkeen haluaa kertoa asiasta päiväkodin työntekijälle, opettajalle tai jollekin muulle luottoaikuiselle, voi ja kannattaakin kuunnella. Kokemuksesta voi myös kysyä. Siitä ei ole haittaa. Ei ole hyvä, että lapselle läheiset aikuiset alkavat liikaa varoa sitä, miten he tukevat lasta, jos lapsi hakee turvaa ja tukea.

17. Missä vaiheessa lapselle voi kertoa, että aikuinen on toiminut häntä kohtaan väärin?

Sen jälkeen, kun juttu on loppuun käsitelty. Tässä olisi hyvä konsultoida poliisia tai oikeuspsykologian yksikköä, riippuen siitä missä lasta on kuultu. Joskus on tilanne, että epäilyt eivät vahvistu tai ne jäävät epäselviksi, jolloin voi olla hyvin vaikeaa työntekijänä tietää miten

toimia. Jos taas on selvinnyt, että lasta on pahoinpidelty, niin voi kertoa siinä määrin kuin lapsi itse nostaa asian esille.

Päiväkoti ja koulu eivät ole paikkoja, joissa asiaa kannattaa oma-aloitteisesti käydä läpi ja puida jälkikäteen. Lapselle on hyvä, jos arki pysyy mahdollisimman ennallaan, ja että lapsi saa olla sama lapsi kuin ennenkin. Erityisesti lapsiin kohdistuvat vakavat rikokset herättävät paljon ahdistusta lasten kanssa työskentelevissä. Tällöin voi olla vaikeakin olla täysin luonnollinen ja samanlainen kuin ennen rikosepäilyn heräämistä. Lapsi kuitenkin hyötyy siitä, että arki on ja pysyy turvallisena ja ennakoitavana edes päiväkodissa/koulussa.

18. Voiko lasten puhetta nauhoittaa ilman kenenkään suostumusta, jos on epäily väkivallasta?

Sellaista keskustelua voi, jossa on itse osallisena tai joka on tarkoitettu hänen tietoonsa. On toki kohteliasta kysyä lapselta, sopiiko hänelle, jos tallennan tämän puhelimeeni, että muistan varmasti.

19. Miten puhun alle kouluikäisen lapsen kanssa väkivallasta, esim. jos lapset puhuvat tv-ohjelmissa nähdystä väkivallasta? Ja mihin ilmoitan, jos lapsen kotona ei huolehdi ikärajoista esimerkiksi peleissä tai tv:ssä? Jos lapsi esim. vaikuttaa pelokkaalta tai aikuisten ohjelmat näkyvät lasten leikeissä ja puheissa.

Tämä on ehdottomasti (ja ensisijaisesti) lastensuojeluilmoituksen paikka. Jos lastensuojelun työskentelyssä alkaa ilmetä jotain muutakin, voi olla myös poliisitutkinnan paikka, jolloin otetaan yhteyttä poliisiin.

Kaikkiin yllä oleviin kysymyksiin pätee, että saa ja pitää konsultoida matalalla kynnyksellä. Mieluummin konsultoi ”turhaan”, kun jättää kokonaan selvittämättä. Epäilyt lapsiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun eri muodoista ovat vaikeasti selvitettävissä. Esimerkiksi jotkut väkivallan muodot ovat harvinaisia, mutta sellaisia, joiden riski saatetaan tunnistaa vaikka oikeuspsykologian/-psykiatrian yksiköissä. Monesti tilanne on sellainen, ettei helppoja vastauksia tai menettelytapoja ole. Silloin myös työntekijän taakkaa helpottaa se, että hän saa miettiä asiaa yhdessä muiden ammattilaisten kanssa.